

Emsura Hamzić

U ĐUL BAŠTI

Sevdalinka
kao nematerijalno
kulturno nasleđe

EMSURA HAMZIĆ

(Odlmak iz knjige „**U đul – bašti**“ – Sevdalinka kao nematerijalno kulturno nasleđe)

Sevdalinka je tiha pjesma duše, pjesma čežnje za nečim davno izgubljenim, za dženetskim,tj.rajskim vrtovima.

Najbolja neformalna odrednica sevdalinke bile bi riječi dječaka koji je na pitanje – šta je sevdalinka, odgovorio: „Sevdalinka je ono, kad moj bábo pjeva i - plače!!!“

Ako bi formalno i zvanično rekli šta je sevdalinka, onda bi u većini enciklopedija, leksikona, rječnika i sličnih izvora doznali sljedeće:

Sevdalinka je gradska (varoška), ljubavna, lirska, narodna pjesma bosanskih muslimana, nastala u vrijeme osmanske vladavine, te u melodiji ima istočnjačkog prizvuka.

A evo kako je ona okarakterisana u Rečniku književnih termina,(Logos Art, Beograd, 2007. – Tanja Popović), te kako je objašnjeno samo porijeklo riječi:

Sevdalinka (ar.sāwda – crna žuč koja , po medic.tumačenju, u ljudskom organizmu proizvodi melanholiju, tugu; ar. sevdah – ljubavna čežnja, zanos; tur. sevda – ljubav), muslimanska, gradska, lirska ljubavna pesma u Bosni i Hercegovini koju karakteriše specifično setno, ali i erotično osećanje ljubavi kao neizlečivog bola, karasevdaha i derta. Sevdalinka je izraz snažne ljubavne strasti sa slabijom ili jačom dinamikom emocija, odnosno strasti koja varira od čežnje za blizinom dragog lica do snažnog (erotskog) zanosa za voljenom osobom koja se približava beznađu. Budući da je sevdalinka bila patrijarhalna ženska pesma namenjena užem, intimnom krugu, tematski je bila vezana za zatvorene prostore patrijarhalne

sredine, pri čemu je sačuvala duh gradskog života i atmosferu specifičnog ambijenta u kojem se pevala.

Tema većine sevdalinki vezana je za Sarajevo i zbivanja u njemu. (ratovi, požari, pomori, kuga, poplave, uspomene na poznate porodice i sl.)

Neodvojivi deo lepote sevdalinke jeste njeno muzičko izvođenje: "senzualna mistika sevdalinke zapravo je čar izvođenja" (Vlado Milošević, Sevdalinka).

Način pevanja sevdalinke uticao je kako na druge lirske narodne pesme, tako i na srpsku pisanu poeziju (npr. Jovan Ilić i Jovan Jovanović Zmaj)."

Poznati muzikolog i kompozitor Vlado Milošević je u svojoj knjizi „Sevdalinka“ koja je objavljena u Banjaluci 1964. godine, rekao, između ostalog o svojoj podjeli bosanskog narodnog pjevanja na seljačko i varoško, da pod prvim podrazumijeva otkanje, a pod drugim sevdalinsko pjevanje.

“Sevdalinka, kao izuzetno bagata muslimanska narodna pjesma, za razliku od otkanje, istražena je daleko više.” - kaže Milošević.

A kako je nastajala i u kojim okolnostima, kazuje i sledeći odlomak iz knjige “101 sevdalinka”, Muniba Maglajlića.

"...Stroga izdvojenost žene, koju je zahtijevao islamski moral, odrazila se u muslimanskoj gradskoj sredini i na kulturu stanovanja, koja se dijelom prenijela na cjelokupno gradsko stanovništvo: imućnije kuće imale su odvojene muške i ženske odaje ili čak zasebne zgrade, selamluke i haremluke te muške i ženske avlije, ograđene visokim zidovima ili tarabama s ciljem da se ženska lica zaštite od pogleda izvana, ali također i da se sakriju, u posve uskom sloju stanovništva, u djevojačkoj dobi, i od vlastitih rođaka, odraslijih muškaraca. Umjerenija izdvojenost djevojaka, provodjena u većem dijelu gradskog stanovništva, vodila je posebnom obliku ljubavnog susretanja, ašikovanja, postupnog ljubavnog upoznavanja, sa pouzdanom utvrđenim pravilima ljubavnog očitovanja prema kojima su se prilično određeno znali mjesto, vrijeme i okolnosti pod kojima su se slobodno smjeli sastajati mladići i djevojke: najčešće petkom, poslije podne, ali i drugim danima i u drugo doba dana, na kapiji ili ašik-pendžeru, gustim drvenim rešetkama, mušepcima, prekrivenom prozoru isturenom na sokak. U dane određene za ašikovanje momci su u grupicama šetali sokakom, a djevojke su se nalazile na ašik-pendžeru ili su virile kroz odškrinuta avlinska vrata. Jedan od oblika

sporazumijevanja u ovom načinu ljubavnog upoznavanja bila je pjesma, sevdalinka, kojom se sa unutrašnje strane mušebaka, odnosno baštenskog ili avlijskog zida i taraba (ženski glas) odgovaralo na izazov pjesmom sa druge strane (muški glas)." (Munib Maglajlić: 101 sevdalinka. Mostar,1978.)

* * *

Begovski čardaci, kao i skromne kuće, ali i avlije i bašte, vrtovi i šadrvani po tim avlijama, bili su mjesto gdje je ženska duša progovarala.

Uz tanane ženske niti od svile i zlata koje su u svoje vezove na đerđefu vezle, utkivale su i snove i nadanja, razočarenja i strepnje, najčešće već u tuđoj kući, sa tuđom majkom. Nije uzalud Vuk sve lirske narodne pjesme nazvao ženskim pjesmama. U njima je ženski senzibilitet, ženska ruka, i duša, tanani i višeslojni (razuđeni) pogled na svijet.

Čak i kad su pjevane u muškom rodu, iz muške perspektive, najčešće je jasno i vidljivo da mirišu "dušom djevojačkom", tj. da kazuju kako bi *one* voljele da ih *oni* vide, vole, čeznu za njima... čuvaju ih, poštuju...

Ove pjesme prije svega duboko tumače i svjedoče jedno davno patrijarhalno doba, i oni koji su samo prošli pored takvog shvatanja i viđenja svijeta, koji nikad nisu vidjeli ljude koji žive po *takvim* moralnim normama i kodeksima, teško mogu da nađu zajedničku zlatnu nit koja bi ih spustila u rudnik zlata, esenciju vitalne i okrepljujuće energije koju nude ovi biseri duhovnog i duševnog stvaralaštva.

To su nepresušni izvori (vrela) u kojima se napaja svaka ona duša koja ima sreću i strpljenje da do njih stigne. Jer nekad su oni (izvori, pjesme), za neke ljude nedostižni, nesaznajni, njihova čula su podešena na neke grublje i prizemnije talasne dužine.

Kao što rekosmo, sevdalinka je pretežno ženska pjesma i bukvalno, jer su je zaista žene i sastavljale, i pjevale i to „a kapela“,vokalno, tj.bez instrumentalne pratnje, vezući srmom i zlatom na đerđefu, sjedeći na čardaku, na visoku, džamli pendžeru.

Čežnja, tuga, neostvareni snovi, često sukob sa članovima porodice, bilo muževe, ako je žena udata, ili pak zbog nesrećne i nemoguće ljubavi, bilo zbog

staleške razlike, ili razlike u godinama, ili porodičnih odnosa gdje su sirotu davali za stara, a bogata, elem, malo li je bilo razloga za tugu. (i patnju).

Kada bi je izvodile na ženskim prelima, bilo u avlijama ili doksatima, često je instrumentalna pratnja bila tzv. tepsija, tj. pjevale su okrećući tepsiju, čija vrtnja je na specifičan način prelamala glas i davala mu punoću, dodajući boju i odjek, potom se pjevalo i udarajući u def ili daire, i nešto kasnije, češće su to radili muškarci, uz saz, pa uz tamburu (šargiju).

...Putujući po Bosni i Hercegovini, češki muzikolog i putopisac Ludvik Kuba zabilježio je, tokom jedne ramazanske noći koju je proveo u Mostaru 1893. godine, da, *u muslimanskim porodicama muškarci pjevaju uz tamburicu ili gusle, a djevojke uz tepsiju tj. uz pratnju velike metalne tacne koja zveči, a koja inače služi kao posuda za jelo ili kao stolna daska,...*

Američki etnomuzikolog, Barbara Krader, bilježi u svom eseju "*Sevdalinka – bosanska gradska ljubavna pjesma*", da su nekoć postojale dvije vrste sevdalinki:

- a) one koje su pjevane u intimnim društvima, u muslimanskoj kući, a pjevale su ih najčešće žene;
- b) one koje su pjevane na javnim mjestima, u kafanama, među muškarcima, najčešće uz profesionalne svirače, te vrlo često uz alkohol, na tzv. *akšamlucima*.

Harmonika, bez koje se danas ne može zamisliti narodna muzika, pa ni sevdalinka, mnogo kasnije se pojavljuje, u savremenim aranžmanima, i sa pratnjom cijelog orkestra.

Vlado Milošević o tome kaže: "Harmonikaši (kao instrumentalna pratnja pjevačima) ne odmiču mnogo od onog što su naučili od svojih predšasnika (prethodnika). Upadljivo je da oni oštrim ritmom prate ravne pjesme i pjesme u sporom tempu, da bi, valjda, u razvučenosti pjevanja i ritmički odsječne pratnje, bilo kontrasta..... Kako treba pratiti prave narodne pjesme, to treba naučiti kod sazlija, i to što prije," - zaključuje ovaj muzikolog.

Mješavina osjećanja zbog prolaznosti života, a posebno mladosti i sreće, zbog „svjetskog bola“, tzv. „veltšmerca“, prisutnog uopšte u autorskoj poeziji romantizma, prisutna je i u pjesmama sevdalinkama, kroz tzv. dert, merak, ili

karasevdah, posebno i jedinstveno osjećanje prisutno u pojedinim sevdalinkama, odnosno njeno djelovanje i na izvođača (interpretatora), ali i na slušaoca.

Mnogi znalci, tumači i ljubitelji sevdalinke uglavnom se slažu u tome da sevdalinku karakterišu tri glavna elementa – tekst, kajda ili melodija, i izvođač.

- 1) **Tekst sevdalinke** je originalan, uglavnom govori o ljubavi, još češće o nesrećnoj ljubavi, čežnji, želji, a prisutni su često geografski pojmovi i lokaliteti većeg broja gradova, često sa imenima aktera, te nazivima mahala, sokaka...

U više primjera je prisutno i to da su balade i romanse (duže lirsko-epske pjesme), opremljene u muzičko ruho, gdje se najčešće pjevaju samo najupečatljiviji dijelovi. (npr. Smrt Omera i Merime, Hasanaginica, Salko se vija previja, Smrt braće Morića.....)

- 2) **Melodija** ili kajda je tzv. poravna, a to znači da koliko god glasno neko pjevao sevdalinku, ona teško da može zvučati agresivno, napadno, preglasno.

Evo šta o ovom segmentu sevdalinke kaže već pomenuti muzikolog Vlado Milošević u knjizi „Sevdalinka“: „Sevdalinku je teško svrstati u formalne okvire, ona nije određen tip pjesme kao npr. pjesme uz svatovsko kolo, uz krnanje, uspavanka itd. Sevdalinka može da bude svaka pjesma ljubavnog sadržaja; sve zavisi od toga kako se ona izvodi. Ali i pored toga sevdalinka ima svoje muzičke karakteristike po kojima je ona nedvojbeno baš sevdalinka i ništa drugo. Prije svega je prekomjerna sekunda, onaj čudesni interval koji pjesmi daje specifičnu težinu sevdaha, slikovitost dalekih horizonata i nepoznatih predjela, nemir neostvarenih snova, bol čežnje, i mnogo toga što nije lako iskazati.“

Mu - jo se spre - ma
na voj - sku.
Mu - jo se spre - ma
na voj - sku.
Ah, jad - na dra - ga,
Mu - ji - na što si jad - na
sev - dah sve - za - la.

Hakija Karabegović, Banja Luka, 1954.

Mužo se sprema na vojsku,
ah jadna draga Mujina,
što si jedna sevdah svezala.

Draga mu jonluk spremala.
Ne kuha jonluk s vodicom,
već kuha jonluk suzama.

Ma - dža - ri - jo žu - ra
li si, ne - vje - sti - ce
blije - da li si.
Ma - dža - ri - jo,
žu - ta li si
ne - vje - sti - ce
blije - da li si

Rosema Xatana, Banja Luka, 1925.

Madžario žuta li si,
nevjestice, blijeda li si.

Sevdalinke u notnim primjerima u knjizi V.Miloševića "Sevdalinka", Banjaluka 1964.god.:

3) Interpretator, izvođač, pjevač, kao što smo već i čuli, predstavlja ključnu diferenciju specifičnu kad je u pitanju ova vrsta pjesme. Nije dovoljno samo imati talenat za muziku, nego se mora imati i poseban senzibilitet, znanje, boja glasa, i ljubavi, čak i vaspitanja. To svakako mora biti neko ko u svom biću nosi nešto od onih iskonskih vrijednosti koje u sebi baštini sevdalinka, od onih zlatnih nanosa vremena u kojem je nastala, a to je patrijarhalno vaspitanje, moralnost, nesebičnost, spremnost na odricanje i podređivanje vlastitog, zarad nekog opšteg dobra, višeg cilja... Zato se, nažalost, tako rijetko steknu svi uslovi, sve osobine i zahtjevi, i zato su tako rijetki i istinski interpretatori sevdalinke kao što su : Zaim Imamović, Safet Isović, Himzo Polovina i drugi....

“Neodvojivi deo lepote sevdalinke jeste njeno muzičko izvođenje: senzualna mistika sevdalinke zapravo je čar izvođenja” (V. Milošević, Sevdalinka).

Sevdalinke su pravi dragulji i putokazi, kao uostalom i sve drugo narodno stvaralaštvo, jer svjedoče jedno vrijeme, zapravo su zlatni nanosi toga vremena, vremena spremnosti na žrtvu, poštovanja i uvažavanja, osjećanje zazora i sramote, („...zazor mene u te i gledati, / a kamo li s tobom govoriti...” kazuje cura Ljeposava iz balade „Ženidba Milića Barjaktara, u trenucima neposredno prije smrti!!!), nastojanja da se ne naruši ustaljeni poredak međusobnih odnosa članova porodice i društva, normi, običaja, obzira, te surovih kazni i izopštavanja onih koji bi se drznuli da te norme prekrše.

Shodno svemu rečenom, sevdah i sevdalinka nisu samo muzički pravac, nego, usudila bih se ustvrditi, predstavljaju i način života, te gledanja na svijet i život onih koji su ove pjesme stvarali, u vremenu u kojem su stvarane, a kojem teže i za kojim čeznu oni koji ih vole, razumiju njihove tajne poruke i signale, koji ih izvode, slušaju...

Književnik Hamza Humo kaže:

„Ima tu prikrivene nežnosti i obzira. Ima tu i rumenog stida na obrazima. Ima poštovanja i prefinjene skromnosti, kao i ponosa koji plane kao vatra, i pokornosti običajima zajednice do samopožrtvovanja. Na posletku, ima tu i krhko-obazriv i bratski nežan ton u međusobnom ophođenju, na kakav se inače retko nailazi.“

* * *

O ljubavnoj narodnoj pjesmi koja je od kraja 19. stoljeća uobičajeno označavana terminom *sevdalinka* postoji obimna literatura, koja je – u kakvom-takvom kontinuitetu – nastajala u vremenskom rasponu od gotovo dva stoljeća. Naime, prema dosadašnjim uvidima – ako se izuzme davnašnja vijest u izvještaju splitskog kneza mletačkom senatu s kraja 16. stoljeća – literatura o sevdalinci ima svoj “novi početak” godine 1814, u opaskama Vuka Karadžića u njegovoj prvoj, u Beču objavljenoj zbirci narodnih pjesama pod naslovom *Mala prostonarodna slaveno-serbska pjesnarica*.

Leksikografske obrade sevdalinke srazmjerno su novijeg datuma. Srpski književni historičar Pavle Popović, u *Pregledu srpske književnosti* iz 1909. godine, u dionici o lirskoj pjesmi, uočava: “Naročito se među tim pesmama ističu tzv. ‘sevdaliske pesme’, a to su bosanske ljubavne, s puno muhamedanskog elementa, s puno strasti i čežnje, katkad sa nešto duha i osmeha...”

I dok je opšteprihvaćena činjenica da je sevdalinka nastajala u bosanskim gradovima, gdje je uticaj orijentalne kulture i civilizacije bio najjači, pojavljuju se određena neslaganja oko toga u kojim društvenim slojevima se pojavila. Njemački istraživač i naučnik Gerhard Gezeman, kao i dobar dio domaćih književnih i muzičkih historičara, smatra da je sevdalinka pjesma koja je nastala unutar više muslimanske klase. S druge strane, kompozitor i muzikolog Vlado Milošević, isticao je da je socijalni kontekst ovih pjesama mnogo širi i da obuhvata sve slojeve gradske populacije....”

Potom se u prvoj polovini 20. stoljeća pojavljuje u novinama i časopisima, osobito u Sarajevu, čitav niz napisa o sevdalinci. Od priloga Hamze Hume *Sevdalinke* iz 1927. do ogleada Ahmeda Muradbegovića *Sevdalinka, pjesma feudalne gospode* iz 1940. godine nastalo je čak pedesetak napisa o ovoj lirskoj ljubavnoj pjesmi. Neki autori javljali su se i u više navrata. Ovo naglo zanimanje za sevdalinku svakako je znatnim dijelom uzrokovano početkom rada radiostanica, što je nesumnjivo doprinijelo širenju popularnosti ove pjesme. U ovom razdoblju nastaju značajni ogleadi o sevdalinci: *Sevdalinka na rubu dvaju društvenih sistema* Hamze Hume, *Sarajevo u sevdalinci* Jovana Kršića, *O bosanskim sevdalinkama* Gerharda Gezemana, a zatim niz novinarsko-reporterskih napisa Hamida Dizdara i Namika Kulenovića, koji su se bavili pitanjem nastanka nekih poznatih sarajevskih i banjalučkih sevdalinki.

Tridesetih godina 20. stoljeća uslijedilo je življe zanimanje stranaca za sevdalinku. Ova ljubavna pjesma bila je u središtu pažnje češkog muzikologa Ludvíka Kube, u ogledu posvećenom pitanju očitovanja ljubavi u bosanskohercegovačkim narodnim pjesmama: *Láska v bosansko-hercegovských písních* / Ljubav u bosanskohercegovačkim pjesmama, u knjizi *Cesty za slovanskou písní 1885-1929* / Putovanja za slavenskom pjesmom 1885-1929 (Prah 1935).

Među 300 pjesama iz repertoara pljevaljskog pjevača Hamdije Šahinpašića – u zbirci koja je dvojezično, objavljena u Moskvi 1967. godine – najviše je

sevdalinki (Miodrag A. Vasiljević, *Jugoslovenske narodne pesme iz Sandžaka. Po pevanju Hamdije Šahinpašića iz Pljevalja*, Moskva 1967).

Muzikolog Vlado Milošević objavio je studiju o sevdalinci kao zasebnu knjigu (*Sevdalinka*, Banjaluka 1964), koja je značajna i za književnoteorijsko određenje ove pjesme, koje će na obuhvatan način ponuditi i Muhsin Rizvić u svome *Ogledu o sevdalinci* (Izraz, 13/1969, 11, str. 45)

Ima li sevdalinka neku priču...

Kao svojevrsni *sažetak ljubavnog romana ili baladeskne ljubavne drame* (Rizvić 2010:179), sevdalinka je često građena na elementima dramskog teksta (dijalog, monolog), jasno (gramatički) odijeljenim od ostalih dijelova lirske strukture (koji su po pravilu u 3. licu), dajući izravnu riječ momku ili djevojci, ili i jednom i drugom. Tako je npr. u sevdalinki *Razbolje se Zarka na majčinom krilu*.

U prvoj iz *101 sevdalinke* Muniba Maglajlića, u sevdalinki *Poljem se vije Hajdar delija* (godine 1909. u Stocu ju je zabilježio muzikolog i putopisac Ludvik Kuba), u njenom uvodnom dijelu (kao u dramskoj didaskaliji) imenovani su 'junaci' (Hajdar delija, Ajka). Naznačen je i pripadajući im prostor: jedan je 'vanjski' (momački), a drugi (djevojački) 'na granici' dvaju prostora (Hajdar: *po polju ravnom, na konju vranom*; Ajka: *sa gradskih vrata*). U zatečenom vremenskom segmentu Hajdar se *vije*, a Ajka ga *gleda*. Tako smo uvedeni u 'priču': znamo ko, znamo gdje, znamo i šta. I tu onda počinje dijalog, neposredni 'kontakt' Hajdara i Ajke razgovorom:– *Hajdar delija, i perje tvoje/Tvoje me perje po gradu penje!*

– *Ajko djevojko, i kose tvoje,/ Tvoje me kose po polju nose!*

Razgovor započinje djevojka, pa je u njenom posjedu prva direktna riječ. Cijela je sevdalinka stala u samo sedam stihova! Rječitost, vještina i ljepota govora i Ajku i Hajdara čini elokventnim umjetnicima riječi u ovoj lirskoj minijaturi. Ali, njihov je dijalog ipak tek privid: prostorno odvojeni, oni su toliko (fizički) udaljeni da i ne mogu voditi razgovar (a drugih medija nemaju na raspolaganju), pa iako je ovdje formalno riječ o dijalogu, oni, svaki za sebe, govore samo svoju vlastitu emociju, svoju želju, govore sebe. U tome i jeste bitna odlika *lirskog dijaloga*, a efekat postupka izravnog obraćanja i uzimanja riječi ('govorenja sebe') jeste pojačanje neposrednosti emocije.

Zato u sevdalinkama i *cv'jet iz rose progovara; bolan Mujo šargiji govori, a djevojka alkatmeru* (vrsta karanfila) ili *čarnoj gori*, itd.

Na sličan način funkcionišu i lirski monolozi. Naime, nastala u bosanskoj kasablijskoj sredini negdje u feudalno doba i stvarana u nekoliko narednih stoljeća, sevdalinka je često bila jedino rasterećenje, olakšanje duši, pa je monolog često zapravo ispovijed, jecaj, ljubavni uzdah ili krik, egzaltacija ili vapaj, odušak i izlaz u strogim propisima patrijarhalnog života:

Ah, moj dilbere, kud se šećeš/ Što i mene ne povedeš?

Odnos sevdalinke i balade, kao graničnih usmenoknjiževnih oblika, razmatran je u jednom poglavlju knjige Hatidže Krnjević, *Usmene balade Bosne i Hercegovine* (Sarajevo 1973), a ista autorica se akademski usredsređeno pozabavila književnoteorijskim određenjem ove pjesme u ogledu *O poetskoj prirodi sevdalinke* (u zborniku *Uporedna istraživanja* Instituta za književnost i umetnost, Beograd 1976).

Od kraja sedamdesetih godina 20. stoljeća do danas nastalo je nekoliko izbora sevdalinki. Najraniji od njih predstavljao je najstrožiji izbor s obzirom na broj pjesama (*101 sevdalinka*. Odabrao i priredio Munib Maglajlić, Mostar 1978).

Jedan od skorijih izbora sevdalinki koji zavrjeđuju pažnju zaustavio se na broju od 200 pjesama, a načinio ga je (i predgovor *Odjek naših duša* napisao) književnik i publicista Ivan Lovrenović: *Za gradom jabuka. 200 najljepših sevdalinki* (Sarajevo 2004).

U prikazu u leksikonu Narodna književnost (Beograd, 1984.god.) Nada Milošević-Đorđević, kaže kako je sevdalinka “nikla u nepoznatim pesničkim dušama koje boluju od ‘neshvatljivog bola’”. Ovu razlikovnu crtu kao temeljnu još je izrazitije istakla u svojoj opaski Hatidža Krnjević, koja primjećuje: “...Suštinu sevdalinke čini jedno specifično osećanje ljubavi kao neizlečivog bola, karasevdaha i derta, strasnih očitovanja neizrecive tajne ljubavi na granici beznađa...”

U literaturi o sevdalinci općenito isticanje karasevdaha i derta kao bitnih odrednica u objašnjenju ove usmene lirske tvorevine nastalo je pod uticajem socioloških i psiholoških pristupa, u kojima su događaji i okolnosti u društvu između dva svjetska rata pogodovali još izrazitijoj kafanskoj promociji ove pjesme od one koja

je započela sa austrougarskim razdobljem, pjesme koja je već imala zahuktali nastup u programima radio-stanica i u produkciji diskografskih kuća. Dodatno i paradoksalno, na teorijsko određenje sevdalinke općenito uticala je kafanska pjesma nastala po uzoru na ovu usmenoknjiževnu tvorevinu, čijem su ugođaju – u znaku osjećanja derta i karasevdaha – i te kako doprinosili žal za prošlim vremenima i prizivanje prohujalih dana, pri čemu je klijentela bosanskih i srbijanskih gostiona između dva svjetska rata često na dnu čašice nalazila “neshvatljivi bol”, o kojem piše Nada Milošević-Đorđević, ili “neizlečivi bol, karasevdah i dert”, o kojima piše Hatidža Krnjević. Utemeljeno je povodom ove poetičke odlike sevdalinke prizivana južnosrbijanska ljubavna pjesma, također natopljena ovom “neshvatljivom i neizlječivom boli”, te neizostavno Bora Stanković, sa mutnim i strasnim talogom “nečiste krvi”, o čemu je tada, a i nakon završetka 2. svjetskog rata najopširnije pisao Ljudevit Dvorniković, te još neki autori. U razmatranim odrednicama, posve na tragu literature o ovoj pjesmi, pretjerano je isticana sjetna, melanholična nit, nauštrb one po kojoj je sevdalinka i te kako pjesma ljubavne radosti i ushićenja, a ne samo čežnjive boli zbog neostvarene ili neuzvraćene ljubavi.

U novije vrijeme je u nekim krutim etnonacionalnim pristupima zaoštrano “pitanje vlasništva” ove pjesme na način kojim je zapravo osporavano njeno nesumnjivo bosanstvo. Na ovo pitanje jezgrovit odgovor dao je Ivan Lovrenović u uvodnom tekstu za njegovu antologiju, naslovljenom (*Odjek naše duše*), prema članku stiha pjesme *Sevdalinka* Antuna Branka Šimića: “Po nastanku sevdalinka je pjesma urbane bosanske sredine, nastala u otomanskome razdoblju u ekonomski i materijalno stabilnijem trgovačko-zanatlijskom miljeu. Taj milje dominantno jest bio islamsko-orijentalni, i ova pjesma pretežno se prepoznaje kao izraz muslimanske životne sredine i kulture. To tumačenje, međutim, gubi na uvjerljivosti onda kada se etnički apsolutizira. Naime, u izgradnji cjelovite socijalne i kulturne fizionomije većine gradova i manjih gradskih naselja sudjelovali su, osim muslimansko-bošnjačkoga, i drugi etničko-kulturni elementi (katoličko-hrvatski, pravoslavno-srpski, sefardsko-židovski, romski...).

U oblikovanju sevdalinke, u dugom nizu godina i decenija, učestvovala su – srazmjerno prisustvu u gradskom stanovništvu tokom osmanskog i austrougarskog razdoblja – sve bosanskohercegovačke etničko-kulturne sastavnice, na isti način na koji su sudjelovale i u oblikovanju bosanske kuće, simbola grada, nastalog poslije uspostavljanja osmanske vlasti u Bosni, koji čini pozornicu dešavanja u velikom broju ovih pjesama sa lokalnim obilježjima. U tom smislu, neupitna postavka koja proističe iz svekolike literature o ovoj pjesmi glasi: Sevdalinka je *bosanska*

ljubavna pjesma, pri čemu odrednica *bosanska* obuhvata u sebi i pokriva i *hercegovačku*, i *sandžačku* sastavnicu u ovoj ljubavnoj pjesmi.

DIO TEKSTOVA SEVDALINKI

ALI-PAŠA NA HERCEGOVINI

Ali-paša na Hercegovini,
Lijepa Mara na Bišću bijaše.
Koliko su na daleko bili,
Jedno drugom jade zadavali.

Knjigu piše paša Ali-paša:

„Lijepa Maro, bi li pošla za me?“

S Bišća Mara njemu odgovara:

„Da me prosiš, ne bih pošla za te,

Da s' oženiš bih se objesila,

O javoru, spram tvojemu dvoru!“

A ŠTO MI SE TRAVNIK ZAMAGLIO

Dv'je planine viš' Travnika grada,

Vilenica, spram nje Bukovica.

Vilenica Bukovicu pita:

„A što mi se Travnik zamaglio?

Ili gori, il' ga kuga mori?“

„Niti gori, nit' ga kuga mori,

djevojka ga okom zapalila,

čarnim okom kroz srčali pendžer!

Izgorješe dva nova dućana,

dva dućana i nova mejhana,

i mešćema gdje kadija sudi!“

AH MERAKA U VEČERI RANE

Ah, meraka, u večeri rane,
Sastala se, družba akšamlija,
U šljiviku, pod beharli granom,
Aj, rahatluku, nihdje kraja nema,
Gdje Fazila mezetluka sprema.

Od mereka, i behar se kruni,
U čašice pune šljivovice,
Podvriskuju akšamlije rane,
„Haj, Đul- Fazila, mladosti ti tvoje,
Natoči nam, biser,suze svoje.

Bez sevdaha nema živovanja,
Haj, bez Fazile, nema milovanja!“

AKŠAM MRAČE, MOJ PRVI ROĐAČE

Akšam mrače, akšam mrače,
Moj prvi rođače,
A jacijo, a jacijo,
Moja posestrimo.

Pola noći, pola noći,
Pola dobra moga,
Evo zore, evo zore,
Dušmanina moga.

Da zna zora, da zna zora,
Šta je milovanje,
Neb' svanula, neb' svanula
Za godinu dana.

A kamoli, a kamoli,
Za dva, za tri sata.

Ak sam mračē

arr.: Omer Polbric

Uvod Cm tr Cm maj tr Cm⁷ tr Cm⁶ tr A^{b7} tr D⁷

4 1. 3. G tr G⁷ 3 2. G tr 4. G

7 Pjesma G G⁷ Cm
Ak sam

10 D Cm Cm⁶ D Cm⁶ 3
mra - ce ak - sam mra - ce moj po Bo - gu

13 Cm D⁷ G
bra - te ak

16 Cm D Cm
sam mra - ce ak - sam mra - ce

19 Cm⁶ D Cm⁶ 3 A^b D^{7/9} 3 D⁷
moj po Bo - gu bra

22 G G
- te.

©BosnaFolk 2002

ALIJA SE DO JEZERA KRADE

Alija se do jezera krade

Da ustrijeli utvu zlatnih krila.

Iz jezera nešto progovara,

Nisam vila, da mi strijeljaš krila.

Već djevojka, od zla pobjegnula,

Mlad me prosi, za stara me daju!

Za nedraga, zarad pusta blaga!

AŠIKUJE ADEMAGA

Ašikuje Ademaga,
B'jela dana, ne ostavlja,
Tamne noći, ne preskoči!

Pitala ga, stara majka:
„Je l' ti čemu ta djevojka.
Je l' ti čemu i po čemu?“
„Jest mi čemu, stara majko,
Jest mi čemu i po čemu.“

Iz oka joj sunce sije,
U obrazu krvca vrije.
Jest mi čemu, stara majko,
Jest mi čemu, i po čemu!

ČUDILA SE AMAN JA

Čudila se, aman, ja, čudila se, zeman ja,

Čudila se, po has-bašči trava,

Za kog pođe Zilhanuma mlada,

Pod Pećine, pod najviše stijene.

Ne šće bega, aman ja, nešće bega, zeman ja,

Nešće bega, ne begeniše ga,

A ni age, jer joj nisu drage.

Ona ode, aman ja, ona ode zeman ja,

Ona ode za esnafa mlada!

ČUDNA JADA OD MOSTARA GRADA

Čudna jada od Mostara grada,
Sve od lani pa evo do sada.
Bol boluje Čelebića Biba,
Bol boluje nikom ne kazuje.

U Habibe, Čelebića zlata,
Svaka riječ hiljadu dukata.
„Kćeri Bibo, ti rumena ružo,
Kaži majci šta te boli, dušo.“

„Mene boli i srce i glava,
Što moj Ahmo s drugom razgovara. “
„Kakav Ahmo, voda ga odnijela,
Zbog njega si, Bibo oboljela.“

„Mila majko, nemoj Ahme kleti,
Reko me je na jesen uzeti.“

DJEVOJKA JE ZELEN BOR SADILA

Djevojka je zelen bor sadila,

Bor sadila, boru govorila:

„Rasti, rasti, moj zeleni bore,

Da se penjem tebi u vrhove!

Da ja vidim, Ravne i Konavle,

Da ja vidim Dubrovčane mlade.

Da ja vidim mojega dragana.

Da ja vidim, šta moj dragi radi.

Da ja vidim šta moj dragi radi,

Da li pije ili drugu ljubi.

Ako pije, nek se ne napije,

Ako ljubi, nek se ne zaljubi!“

DOCKAN POĐOH IZ MORIĆA HANA

Dockan pođoh iz Morića hana,
A djevojka iz topla hamama.
Ja joj rekoh i dva i tri puta:
„Haj lijepa curo, aman, skloni mi se s puta!“
Nit se htjede cura ukloniti,
Niti htjede lica zakloniti.
A ja pođoh da mimo nju prođem;
Zakači mi kopča od čakšira,
Za njezine džamfezli dimije,
Ja se sageh da kopču otkačim,
Smrsiše se brci i solufi!

KAD JA POĐOH NA BEMBAŠU

Kad ja pođoh na Bembašu,
Na Bembašu na vodu,
Ja povedoh bijelo janje,
Bijelo janje za sobom...

Sve djevojke Bembašanke,
Na kapiji stajahu,
Samo moja mila draga
Na demirli pendžeru.

Ja joj rekoh dobra večē,
Dobra večē, djevojče,
Ona meni, dođ do večē,
Dođ do večē, dilberče.

Ja ne odoh isto večē,
Već ja odoh drugi dan,
Drugog dana, moja draga,
Za drugog se udala.

LIJEPA LI JE U ALIJE LJUBA

Lijepa li je u Alije ljuba,
u Alije ljuba,
haj, ljepše kažu
u svoj Bosni nema,
haj, u svoj Bosni i Hercegovini.

Uzalud joj sva ljepota njena,
sva ljepota njena,
haj, kad Alija na nju
i ne gleda.

Već on ljubi, Omerovo zlato,
Omerovo zlato,
Haj, kojeno je
u kafezu raslo.

Koje ne zna, na čem žito raste,
Na čem žito raste,
Haj, na čem žito,
Na čem rujno vino.

MOĆEVČIĆU MALI CARIGRADE

Moćevčiću, mali Carigrade,
Dok bijaše, dobar li bijaše.
Kroz tebe se, proći ne mogaše,
Od momaka i od djevojaka.

Od ljepote, Ćirkovića Magde,
Ja je gledam, majka mi je ne da.
Ja je gledam majka mi je ne da.

Podaj majko, ukrašću se, sama,
Ostaviću otvorena vrata,
I avlijska, obadva kanata.

Imam brata, zatvoriće vrata,
Imam seju, utješiće majku.

MOŠĆANICE VODO PLEMENITA

Na Obhođi, prema Bakijama,
moba žanje age Fazlagića,
sto momaka, trista djevojaka
i četerest djece vodonoša.
Među njima zlato Fazlagića.
Sama žanje, sama snoplje veže,
sama pjeva, sama pripijeva:
Mošćanice, vodo plemenita,
usput ti je, selam ćeš mi dragom.
Il' nek dođe, il' nek me se prođe.
Ak' ne dođe, već ako se prođe,
nek ne kosi trave pokraj Save,
pokosiće moje kose plave,
nek ne pije Save vode hladne,
popiće mi moje oči vrane!

SNIJEG PADE NA BEHAR NA VOĆE

Snijeg pade na behar na voće,
Neka ljubi ko god koga hoće!

A ko neće, nek se ne nameće,
Od nameta nema selameta!

Da si sretan k'o što si nesteran,
Pa da dođeš meni u odaje.

Da mi sjediš među šiljtetima,
Baš k'o paša među bimbašama!

SANAK ME MORI, GLAVA ME BOLI

Sanak me mori, sanak me mori,
Sanak me mori, glava me boli.

Tuđin me mami, tuđin me mami,
Tuđin me mami, iz tuđe zemlje.

Na šta te kćeri, na šta te dušo,
Na šta te kćeri, taj tuđin mami.

Na žute dunje, na žute dunje,
Na žute dunje i na limune.

Kakve su kćeri, kakve su dušo,
Kakve su kćeri te žute dunje.

Okolo žute, okolo žute,
Okolo žute, unutra ljute.

SEJDEFU MAJKA BUĐAŠE

Sejdefu majka, buđaše,
Ustani, kćeri moja Sejdefo.

Zar misliš, majko,ej, ja spim,
Ja ti se, mlada s dušom dijelim.

Zovi mi majko, komšije,
I prvo, moooje gledanje.

Što smo se, majko, gledali,
U šajku, lađu, na more.

OTKAKO JE BANJALUKA POSTALA

Haj, otkako je Banjaluka postala,
Aman, aman, postala,
Haj, nije ljepša udovica ostala,
Aman, aman ostala...

Haj kao što je Džafer-bega kaduna,
Aman, aman, kaduna..
Haj nju mi prosi sarajevski kadija,
Aman, aman kadija.

Haj on je prosi, a ona se ponosi,
Aman, aman ponosi...
Haj ona neće sarajevskog kadiju,
Aman, aman kadiju,

Haj ona hoće, banjalučkog bekriju,
Aman, aman bekriju...

PITA FATA HALIL MEHANDŽIJU

Haj, pita Fata, Halil mehanžiju,

„Haj, je l' moj Meho, aman ovdje sinoć bio?“

„Haj, jeste bogme, Mehaginca mlada,

Haj, pred sabah je malo rahat bio.

Haj od meraka, aman sahane razbijo!

Haj, još je reko, ko za Mehu pita,

Da uzalud po sv'jetu ne skita,

Haj, sam će doći, aman, kad će merak proći!“

PO TASLIDŽI PALA MAGLA

Po Taslidži pala magla, po vas dan,

Po vas dan...

Reko dragi da će doći u akšam,

Haj, u akšam...

Dragi reče, pa poreče, ne dođe,

Ne dođe...

Dragi reče pa poreče, ne dođe,

Haj, ne dođe...

Čekaću ga cijele noći, i vas dan

I vas dan...

Čekaću ga cijele noći i vas dan,

Haj, i vas dan...

Do po noći pjevajući, jergivan,

Haj, jergivan,

Od ponoći plakajući, jergivan,

Haj, jergivan...

Pokraj puta rodila jabuka

Pokraj puta rodila jabuka
rodila je biserom i zlatom,
siv joj soko grane polomio,
gledajući u goru zelenu.
Gledajući u goru zelenu,
gdje dva brata lova lovijahu
ulovili srnu i košutu,
ulovili pod prsten djevojku.
Mlađi bratac starijem govori:
„Hajde, brate, lova da d’jelimo,
tebi, brate, srna i košuta,
meni, brate, pod prsten djevojka!“

POLJEM SE VIJA HAJDAR DELIJA

Poljem se vija, Hajdar delija,

Na konju vranu, po polju ravnu.

Gleda ga Ajka, sa čardaka:

„Hajdar delijo, i perje tvoje!

Tvoje me perje na čardak penje!“

„Oj, zor devojko, i kose tvoje,

Tvoje me kose, niz polje nose!“

PRELETJELA ŠARKA PTICA PERJA ŠARENA

Preletjela šarka ptica perja šarena,
Pa je pala na prozore Hamzi-begove.
Gledala je vjerna ljuba Hamzi-begova:
„Čuješ li me šarka ptico, prja šarena!?”

Selam ćeš mi Hamzi-begu što je do cara;
Sinove sam oženila, sve od begova,
Kćeri sam mu poudala sve za begove,
A ja sam se podmladila, kao nevjesta.“

PUT PUTUJE LATIF-AGA

Put putuje , Latif-aga,
Sa jaranom, Sulejmanom.

Moj jarane, Sulejmane,
Jel' ti žao Banjaluke.

Banjalučkih teferiča,
Kraj Vrbasa akšamluka,
Đul-mahale Đumišića,
I jalije Tetarića,
Lijepe Fate Maglajlića.